

EMİR HÜSREV-İ DİHLEVÎ'NİN BİR GAZELİNİN İNCELENMESİ

Analysis of an Amir Khusraw-i Dihlevi Ghazal

(Makale Geliş Tarihi: 19.11.2019/ Kabul Tarihi: 02.12.2019)

Yasemin YAYLALI*

Öz

Emîr Husrev-i Dihlevî 651/1253 yılında Delhi'de dünyaya gelmiştir. Babası Moğol istilasında Belh'ten Hindistan'a göç etmiş ve Delhi'ye yerleşmiştir. Babası öldükten sonra Emîr Hüsrev ile dedesi ilgilenmiştir. Emîr Hüsrev dedesinin huzurunda düzenlenen ilmi ve edebi sohbetlere katılmış; bu sohbetler sayesinde edebiyata ve musikiye karşı ilgi duymuş ve genç yaşında şairlikte büyük yol kat etmiştir. Emîr Hüsrev yaşamı boyunca nazım ve nesir çok sayıda eser kaleme almış ve hayatta iken bunları derleyip düzenleme imkânı bulabilmiştir. Bunlar arasında farklı yaşam evrelerinde yazdığı şiirlerini içeren beş adet divanı ilk sırada yer almaktadır. Beş divanı yanında Nizâmî'nin mesnevilerinden etkilenecek yazdığı beş mesnevisi ve tarihi konuları anlatan beş tane daha mesnevisi bulunmaktadır. Nesir olarak da üç tane eseri vardır. Söz konusu çalışmada Emîr Hüsrev'in bir gazeli incelenmiştir. Bahar temasının işlendiği gazel Farsçadan Türkçeye çevrilmiş, şiirde geçen belli başlı edebi sanatlarla değinilmiş; bazı kelime ve tamlamalara dair gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Emîr Hüsrev, Gazel, Bahar, Gül.

Abstract

Amir Khusraw-i Dihlevi was born in Delhi in 651/1253. His father emigrated from Balkh during the Mongols invasion and settled in Delhi. After his father died, Amir Khusraw was looked after by his grandfather. Amir Husrev attended scientific and literary conversations held in the presence of his grandfather; through these conversations he became interested in literature and music and made great progress in poetry at a young age. During his

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü; Assoc. Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Letters, Department of Persian Language and Literature, yyaylali@atauni.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6904-1471>.

life, Amir Khusraw wrote many works in verse and prose genre and found the opportunity to compile and edit them while he was alive. Among these, five diwans, which include poems he wrote at different stages of his life, are in the first place. In addition to his five diwans, Nizami wrote five mathnevi influenced by his mathnavi and five other mathnevi about historical issues. He has three works as prose. In this study, a ghazal of Amir Khusraw is examined. The ghazal in which the spring theme is dealt is translated from Persian into Turkish and the major literary devices in poetry are mentioned; necessary explanations are made related to some words and phrases.

Keywords: Amir Khusraw, Ghazal, Spring, Rose.

Giriş

Emîr Hüsrev b. Emir Seyfeddin Mahmud-ı Dihlevî (Nefisî, 1363 hş: I, s. 170) 651/1253 yılında Delhi'de doğdu (Browne, 1956: III, s. 108). Türkistan'da Lâçin isimli Türk kabilesinden olan babası Seyfeddin Mahmud,(Râzî, 1389 hş: I, s. 388) Moğol istilasında Belh'ten Hindistan'a gelip yerleşti (Devletşâh, 1382 hş: s. 338). Burada Delhi Sultanı Şemseddin İltutmuş'un hizmetine girdi ve dönemin vezirlerinden emir İmadülmülk'ün kızıyla evlendi ve bu evlilikten ortancası Emîr Hüsrev olmak üzere üç oğlu oldu (Safâ, 1386 hş: III, s. 773).Seyfeddin Mahmud ölünce Emîr Hüsrev'le dedesi emir İmadülmülk ilgilendi (Meânî, 1340 hş: s. 61).

Emîr Hüsrev dedesinin huzurunda yapılan edebi ve ilmi sohbetleri dinleyerek yetişti. Dedesi öldükten sonra bir süre Delhi sultanlarından Balaban Han'ın küçük oğlu Buğra Han'ın hizmetine girdi ve daha sonra Mülтанlı Prens Muhammed Kaan Mâlik'in davetini kabul edip onun nedimlerinden oldu Mülтан'da ünlü şair Hasan-i Dihlevi ile tanıştı (Kurtuluş, 1995: s. 135). Kaan Mâlik'in Moğollar tarafından öldürüldüğü savaşta Emîr Hüsrev, Hasan-i Dihlevi ile birlikte esir düştü. Emîr Hüsrev esaretten kurtulduktan sonra Sultan Balaban Hanın hizmetine girdi ve saray şairi oldu (Râzî, 1389 hş: I, s. 389).

Fîrûz Şah Halacî döneminde sarayda mushafdarlık yapan Emîr Hüsrev, Fîrûz Şah Halacî'nin yerine geçen Sultan Alâeddin Halacî'den gerekli ilgiyi göremediği bu dönemde Nizâmeddin Evliyâ'ya intisap etti. Emîr Hüsrev, Sultan Alaeddin'in vefatından sonra Kutbüddin Mübarek Şah döneminde eski itibarını kazandı (Kurtuluş, 1995: s. 135). Şeyh Nizâmeddin Evliyâ'ya daima bağlılık gösteren Emîr Hüsrev (Karagözoğlu, 2017: s. 17), Sultan Gıyaseddin Tuğluk zamanında Bengal seferine katıldığı esnada Nizâmeddin Evliyâ'nın öldüğünü duyunca Delhi'ye döndü ve bir süre inzivaya çekildi (Safâ, 1386 hş: III, s. 773). Emîr Hüsrev 725/1325 yılında Delhi'de öldü (Meânî, 1340 hş: s. 66).

Farsça, Türkçe, Arapça ve Hintçeyi ve bu dillerin edebiyatlarını bilen Emîr Hüsrev (Safâ, 1386 hş: III, s. 779), musiki ilmine de vakıftı (Devletşâh, 1382 hş: s. 344). Kaside ve mesnevide başarı gösterse de onun asıl şaheserleri arifâne gazelle-

riydi (Nefîsî, 1363 hş: I, s. 170). Gazelde Sa'dî, kasidede Senâî ve Hakânî ve Menevide ise Nizâmî'yi örnek almıştır (Zerrînkûb, 1374 hş: s.75).

Emîr Hüsrev manzum ve mensur çok sayıda eser kaleme almıştır (Şemîsâ, 1382 hş, 238). Belli başlı manzum eserleri arasında hayatının başlarında, gençlik, olgunluk, yaşlılık ve yaşamının son döneminde olmak üzere farklı yaşam evrelerinde yazdığı şiirlerini içeren *Tuhfetu's-sığar*, *Vasatü'l-hayat*, *Gurretü'l-kemâl*, *Bakıyye-i Nakıyye* ve *Nihâyetü'l-kemâl* adlarında beş divanı yanında (Safâ, 1374: s. 500) Nizâmî'nin hamsesinden etkilenerek yazdığı *Matla'u'l-envâr*, *Şirin u Hüsrev*, *Leyla u Mecnûn*, *Heşt Bihîşt* ve *Âyîne-i İskenderî* adlı mesnevileri bulunmaktadır (Nefîsî, 1363 hş: I, s. 170-171). Ayrıca Sultan Keykubad'ın isteğiyle kaleme aldığı ve Bengal Hükümdar'ı Buğra Han'ın ayrı yaşayan oğlu Keykubad ile karşılaşmasının anlatıldığı *Kırânü's-sa'deyn*, Firüz Şah Halaci'nin dört büyük zaferini içeren *Miftâhu'l-fütûh*, Şehzade Hızır Han'ın isteği üzerine yazılan aşk hikâyesi olması yanında tarihi bilgiler içeren *Aşıkâ*, Kutbüddin Mübârek Şah dönemini ve Hindistan Müslümanlarının örf ve geleneklerini içeren *Nuh Sipîhr*, Sultan Gıyâseddin Tuğluk dönemini anlatan *Tuğluknâme* adlı tarihi mesnevileri de bulunmaktadır. Emîr Hüsrev'in *İ'câz-ı Hüsrevî*, *Efdâlü'l-fevâ'id* ve *Hazâ'inü'l-fütûh* adlı mensur eserleri vardır (Kurtuluş, 1995: s. 136).

Emîr Hüsrev'in incelenen gazeli on altı beyitten oluşmaktadır. Aruzun remel bahrinde nazmedilen gazel "bahar" temasını işlemektedir. Bahar güllerin açtığı, kuşların öttüğü ve her tarafta canlılık ve güzelliklerin baş gösterdiği bir mevsimdir (Onay, 2000: s. 112). Başta gül, lâle, sümbül olmak üzere çiçeklerin en gözde oldukları baharda, bahçe güzelleşir, insanlar çimenliklere koşup eğlenceler düzenlerler ve güzel yüzlü güzeller gezintiye çıkarlar. Baharda bulutlar inci yağdırır, bahçedeki çiçekler sevgilinin güzelliğinden izler taşırlar (Pala, 2002: s. 64-65).

Gazelde bahar tasvir edilirken tenâsüb, telmih, teşbih gibi edebi sanatlardan bolca yararlanmıştır. Tenâsüb sözde aynı tür, benzerlik ve mülâzemet gibi mana açısından birbiriyle uygun kelimeleri bir arada getirmektir; Telmîh şairin söz içinde bir olaya, hikâyeye, kişiye, ayet, hadis veya şiire; yaygın bir atasözü ve benzeri şeylere işaret etmesidir. Teşbih bir şeyi bir şeye benzetmedir (Değirmençay, 2014: s. 95, 112,138).

بوستان بشکفت و روی لاله خندان گشت باز بر سنبل پریشان گشت رخ گل طره باز

Bahçe açtı ve lâlenin yüzü güldü yine

Gülün yanağı üzerine sümbülün saçı döküldü yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Birinci beyitte bahçenin açmasından kasıt bahar mevsimin gelmesiyle birlikte bahçedeki çiçeklerin açmasıdır. Lâlenin yüzünün gülmesi açmasından kinayedir (Enverî, 1383 hş: I, s. 519). Lâle nevrüzda baharın başlarında açar; bu nedenle lâle

gülerek yani açarak baharın geldiğini haber verir (Gerâmî, 1389 hş: s. 334). Gül yaprakları şekli ve kırmızı rengi dolayısıyla yanağa (Pala, 2002: s. 183) ve sümbül çiçeği de koyu rengi ve aşağı doğru sarkan görüntüsü bakımından saça benzetilmiştir (Rengçî, 1372 hş: s. 223).

Beyyite پریشان خندان، شکفتن، طره، رخ، روی، سنبل، گل، لاله، بوستان، kelimeleri arasında tenâsüb sanatı yapılmıştır.

سبزه خطی چند بهر خواندن بلبل نوشت بلبل آن گه از خط خوبان غزلخوان گشت باز

Çimenlik bülbülün okuması için birkaç hat yazdı

Bülbül o zaman güzellerin hattından şarkıcı oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Bahar mevsiminde yeşeren çimenler hat yani yazıya benzetilmiş; çimenlikte öten bülbülün gazel okumasıyla şakıması anlatılmak istenmiştir. Gülün aşığı bülbülün ötüşünün güzellerin hattı yani ayva tüyüyle alakalı olduğu vurgulanırken birinci mısradaki hat yazı; ikinci mısradaki hat ayva tüyü anlamında kullanılmıştır.

غزلخوان: Çalgıcı ya da şarkıcı (Enverî, 1383 hş: II, s. 1131).

خط : Yazı, el yazısı, mektup anlamları yanında yanak ve dudak kenarında çıkan ince ayva tüyü manasına gelmektedir (Onay, 2000: s. 237).

خون لاله گویا خواهد چکید از تیغ کوه یا چکید آن خون که کوه آلوده دامان گشت باز

Dağın kılıcından sanki lâlenin kanı damlayacak

Ya da o kan damladı da dağ eteği kirlî (iffetsiz) oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Dağ kılıca benzetilmiş ve lâlenin kanının damlamasıyla kılıca benzeten dağda açan kırmızı renkli lâleler kastedilmiştir (Şemîsâ, 1386 hş: II, s. 1058). Adeta dağda açan lâlelerin kırmızı renkleriyle dağı kana boyadıkları ve sanki dağı kirleterek iffetsiz ettikleri söylenmiştir.

آلوده دامان: Günahkar, iffetsizden kinayedir (Servet, 1364 hş: s. 16).

بید هم بر سایه خود تیغ لریزان برکشید سایه زیر پای بید افتاده لریزان گشت باز

Söğüt de kendi gölgesine titreyen kılıç çekti

Söğüdün ayağının altına düşen gölge titrek oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Söğüt ağacının ucu sivri ve ince yeşil yaprakları şeklen kılıca benzetilmiş (Şemîsâ, 1386 hş: I, s. 206); rüzgârda çok fazla sallanan aşağı doğru sarkan ince dal ve yapraklarının gölgesi de titreyen kılıç gibi tasavvur edilmiştir (Gerâmî, 1389 hş: s. 52).

ساغر لاله پر از می گشت و هم از بوی او سبزه بر روی زمین افتان و خیزان گشت باز

Lâlenin kadehi şarapla doldu ve onun kokusuyla da

Çimenlik yeryüzünde mest oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Çimenlikte açan lâleler şekli ve kırmızı rengi dolayısıyla içi şarapla dolu kadehe benzetilmiş (Rengçî, 1372 hş: s. 375) ve her yerde yeşeren çimenlikler de üzerinde biten ve kadehi andıran lâlelerin kokusuyla mest olarak teşhis edilmiştir.

باز بلبل چنگ زد در پرده های تنگ گل در اصول فاخته قمری به دستان گشت باز

Yine bülbül gülün dar perdelerinde çeng çaldı

Kumru fâhte usulünde şarkıya başladı yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Baharın gelişiyle birlikte her yerde güllerin açmasıyla onun âşığı bülbüller de şakımaya başladılar (Pala, 2002: s. 182-183). Açan güllerin kat kat yaprakları çengin perdeleri ve gül dallarına konarak öten bülbüller de çengi çalıyormuş gibi tasvir edilmiştir. Bu mevsimde etrafta öten kumrular da fâhte usulünde şarkı söyleyen şarkıcıya benzetilmiştir.

پرده های تنگ گل: Gülün dar perdelerinden kasıt açılmış kat kat taç yapraklarıdır.

فاخته: Musiki usüllerindedir.

Beyitte **چنگ، پرده، بلبل، گل،** kelimeleri arasında tenâsüb sanatı yapılmıştır.

بس که مرغان در هوای باغ پرور پر زدند باد گفتا، کاین مگر چتر سلیمان گشت باز؟

Kuşlar bağı besleyen havada (güzel ve temiz havada) o kadar kanat çırpıtlar ki

Rüzgâr dedi: Bu yoksa Süleyman'ın gölgesi mi oldu yine? (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Bahar mevsiminde çeşit çeşit kuşlar bahçenin güzel ve temiz atmosferinde ötmeye ve havada uçmaya başlamıştır. Havada uçuşan kuşlar bu şekilleriyle Hz. Süleyman'ın gölgesine benzetilirken; Kur'ân'da anlatılan Hz. Süleyman'ın kuşların dilini bilmesi kıssasına telmihte bulunulmuştur.

Hız. Süleyman: Davud peygamberin oğlu, İsrâiloğullarına gönderilen hükümdar-peygamberdir (Harman, 2010: XXXVIII, s. 56). Allah tarafından rüzgâr onun emrine verilmiştir (Yiğit, 2010: s. 520). Hız. Süleyman'ın bir yere gitmek isteğinde saf altından, iki akbabanın taşıdığı tahtı (Şemîsâ, 1385: s. 382), üzerinde ism-i azamın yazılı olduğu yüzüğü ve ona uzaklardan haber getiren Hüdhüd adlı kuşu bulunmaktaydı (Yıldırım, 2006: s. 647). Hız. Süleyman cinlere hükmetmiş, kuşların diline vakıf olmuştur (Çakan, Solmaz, 2008: s. 209). Hız. Süleyman'a kuşların dilinin öğretilmesi Kur'ân'da şöyle geçmektedir: “*Süleyman, Dâvûd'a varis oldu ve “Ey insanlar, bize kuşdili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur” dedi*” (Neml 27/16).

Rivayet edilmiştir ki: Hız. Süleyman mecliste otururken başının üstünde sürekli uçuşan kuşlar şemsiye (gölgelik) gibi duruyorlardı ve kuşlardan her biri bir ses çıkarıyordu. Hız. Süleyman insanlara şöyle dedi: Onlar nasıl konuşuyorlar (Yâhakkî, 1386 hş: s. 474).

باز کار رفتن باغ است و گلگشت چمن بعد ازین در باغ نتوان رفت و نتوان گشت باز

Yine iş bağa gitmek ve çimenliği dolaşmaktır.

Bundan sonra bağa gidilemez ve dolaşamaz yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512).

Baharla birlikte yeniden etkileyici görüntüye ve hoş bir havaya sahip olan bahçeye gidip dolaşma vaktinin geldiği ifade edilmiştir. Bahçenin güzelliğinin kalıcı olmadığı ve baharın bitişiyle birlikte son bulacağı için bu zamanı iyi değerlendirmek ve bu güzelliklerin tadını çıkarmak gerektiği söylenmiştir.

ماهرویان دی تماشا سوی بستان می شدند آفتاب از ابر رخ بنمود و پنهان گشت باز

سایه می گیرد زمین را، زین تعجب در چمن سایه های گل پر از خورشید تابان گشت باز

Ay yüzlüler dün bostanı temaşaya gidiyorlardı

Güneş bulutun arkasından yüzünü gösterdi ve saklandı yine

Gölge kaplar yeryüzünü, bu şaşkınlıktan çimenlikte

Gülün gölgeleri parlak güneşle doldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 512-513).

Ay yüzlülerden kasıt güzel yüzlü güzellerdir. Yüz parlaklığı ve yuvarlak şekli bakımından aya benzetilmiştir. Bahar mevsimiyle birlikte bağ ve bahçeler yeşillenmiş; rengârenk çiçeklerle donanmış ve iştret meclislerinin mekânı; güzel yüzlü sevgi-

lilerin seyir yerleri olmuştur. Güneş havayı kızdırmakta ve güneş ışınlarının çarptığı cisimlerin gölgeleri oluşmaktadır. Güneş ışınlarının yansımalarıyla gülün gölgeleri yere düşmektedir.

بس که بر سایه نشینان زرفشان گشت آفتاب زخمهای سایه بر دنیا زرافشان گشت باز

Güneş gölgede oturanlara o kadar altın saçan oldu ki

Yansımanın darbeleri dünyanın üzerinde altın işlemeli oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 513).

Sıcak havadan bunalıp gölgede oturan insanların üzerine vuran kavurucu güneşin parlak ışınları altına benzetilmiş ve güneş de altın saçan biri olarak kişileştirilmiştir. Güneş ışınlarının yansımalarıyla dünya altın işlemlerle bezenmiş olarak tasvir edilmiştir.

زلف خوبان سر فرو افکنده و در هم بماند کز پریشانی مرا کشت و پریشان گشت باز

Güzellerin zülfü öne sarkmış ve iç içe geçmiş

Perişanlıktan beni öldürdü ve perişan oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 513).

Güzellerin örtülerinden dışarı taşan büklüm büklüm saçları perişanlığı yani dağınıklığıyla âşıkları perişan etmiştir. Beyitte geçen “perişanlık” dağınık iç içe geçmiş anlamında saçın sıfatı olarak ve “perişan” kelimesi ise zavallı ve duygusal anlamda dağılmış, karmakarışık olmak manasında kullanılmıştır.

گل نمی خواهد که باد گرم بر بستان وزد بس که بستان جمله پر سوری و ریحان گشت باز

Gül sıcak rüzgâr bostanda essin istemez

Bostan tümüyle o kadar kırmızı gül ve reyhan oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 513).

Baharla birlikte bahçenin her yanı açan kırmızı güller ve reyhanlarla kaplanmıştır. Gülün hassas ve narin taç yaprakları aşırı sıcaktan pörsüyüp solduğu için sıcak üfleyen hava gül için makbul değildir.

یاسمین و لاله را یک دست بردی باد گرم پوستهای نازک از رخسار ایشان گشت باز

Sıcak rüzgâr yasemin ve lâlenin bir elini götürüyordu

Onların yüzündeki nazik tenlerini mahvetti yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 513).

Güneşin kavurucu sığağından rüzgâr bile sıcak esmekte ve bunaltıcı sıcaktan yasemin ve lâle çiçeklerinin solup pörsümelerine değinilirken yasemin çiçeği beyaz rengi ve şekliyle beyaz yüze (Gerâmî, 1389 hş: s. 301) ve lâle kırmızı rengi ve şekliyle yüze (Pala, 2002: s. 296) benzetilmiş; yasemin ve lâlenin yüzündeki nazik tenleriyle narın taç yaprakları kastedilmiştir.

خفت نرگس مست و از فریاد بلبل برنخاست نیم شب کز مجلس مخدوم کیهان گشت باز

Mest nergis uyudu ve bülbülün feryadından uyanmadı

Gece yarısı dünya mahdumunun meclisinden oldu yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 513).

Nergis çiçeği rengi ve sapından aşağı doğru sarkan şekli dolayısıyla göze teşbih edilmiş (İsmailpûr, 1381 hş: s. 1201); mest sıfatıyla birlikte kullanılarak baygın, uykulu göz kastedilmiştir (Rengçî 1372 hş: s. 411). Gözü andıran nergis uyumuş; gü-lün âşığı bülbül ise gece yarısı sabaha değin sürecek feryadına yani ötüşüne başlamıştır.

شعر خسرو را فرو خواندند مرغان چمن بی دلی کامد به سوی باغ بی جان گشت باز

Hüsrev'in şiirini çimenliğin kuşları okudular

Bahçeye doğru gelen âşık can verdi yine (Emîr Hüsrev-i Dihlevî, 1387 hş: s. 513).

Şair makta beytinde böylesi güzel bir bahar havasında kuşların şakıyarak dile getirdikleri şiirini işiten âşıkların bu duygu yüklü, yürekten gelen mısralarla can verdiklerini söyleyerek kendi şiirinin güzel ve etkileyici oluşuna vurgu yapmıştır.

Sonuç

Emîr Hüsrev'in inceleme konusu olan on altı beyitlik gazeli aruzun remel bahrinde söylenmiştir. Bahar temasının işlendiği gazelde çiçeklerden gül, lâle, sümbül, yasemin ve reyhan; ağaçlardan söğüt ve kuşlardan bülbül ve kumru zikredilmektedir. Çiçekler ve ağaçlar renk ve şekilleri bakımından çeşitli şeylere benzetilmekte ve baharın güzel sesli kuşları bülbüller bazen gü-lün kat kat perdelerinde çeng çalan bir çalgıcı bazen de aşk acısıyla inleyen bir âşık olarak tasvir edilmektedir. Gazelde baharla birlikte bahçeyi donatan çiçeklerin güzelliğine, her yeri kaplayan çimenlerin canlılığına; gökyüzünde uçuşan kuşların şarkıyı andıran ötüşlerine, güneşin yakıp kavuran sıcaklığına, bahçede gezip dolaşan güzel yüzlü güzellere değinilmiştir.,

Kaynakça

- Browne, Edward Granville. (1953). *A Literary History of Persia I-IV*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Çakan, İsmail Lütfî; Solmaz, N. Mehmet. (2008). *Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhîd Mücâdelesî*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Değirmençay, Veyis. (2014). *Fünûn-i Belâgat ve Sınâât-ı Edebî*. Ankara: Aktif Yayınevi.
- Devletsâh-i Semerkandî. (1382 hş). *Tezkiretu 'ş-şuarâ*. Edward Browne (Tsh.). Tahran: İntişârât-i Esâtîr.
- Enverî, Hasan. (1383 hş). *Ferheng-i Kinâyât-i Sohen*. Tahran: İntişârât-i Sohen.
- Emîr Hüsrev-i Dihlevî. (1387 hş). *Dîvân-ı Emîr Hüsrev-i Dihlevî*. İkbâl-i Selahaddin (Tsh.). Tahran: İntişârât-i Nigâh.
- Gerâmî, Behrâm. (1389 hş). *Gul u Giyâh Der Hezâr Sâl-i Şi'r-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-i Sohen.
- Harman, Ömer Faruk. (2010). "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, s. 56-60. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İsmâilpür, Mehbîz. (1381 hş). "Giyâhân Der Edeb-i Fârsî", *Dânişnâme-yi Edebî-yi Fârsî*, Cilt: 2, s. 1181-1204. Tahran.
- Karagözoğlu, Berna. (2017), "Babürlü Sarayında Farsça Çalışmaları (Ekber, Cihan-gir, Şah Cihan ve Evrengzib Dönemleri)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt: 4, SAYI: 12, s. 15-25.
- Kurtuluş, Rıza. (1995). "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 11, s. 135-137. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Meânî, Ahmed Gülçîn. (1340 hş). *Tezkire-i Meyhâne*. Tahran: Hâc.
- Nefîsî, Sa'îd. (1363 hş). *Târîh-i Nazm u Nesr Der Îrân ve Der Zebân-i Fârsî I-II*. Tahran: İntişârât-i Furûğî.
- Onay, Ahmet Talat. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Cemal Kurnaz (Haz.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala. İskender. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayınları.
- Râzî, Emîn Ahmed. (1389 hş). *Tezkire-i Heft İklîm*. Seyyîd Muhammed Rızâ Tâhirî (Tsh.). Tahran: İntişârât-i Surûş.
- Rengçî, Gulâmhuseyn. (1372 hş). *Gul u Giyâh Der Edebiyyât-i Manzûm-i Fârsî*. Tahran: Müessesese-i Mutâlaât ve Tahkîkât-i Ferhengî.

- Safâ, Zebîhullah. (1374 hş). *Genc-i Sohen*. Tahran: İntişârât-ı Kaknûs.
- Safâ, Zebîhullah. (1386 hş). *Târîh-i Edebiyyât der Îrân* I-V. Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- Servet, Mansûr. (1364 hş). *Ferheng-i Kinâyât*. Tahran: İntişârât-ı Emîr Kebîr.
- Şemîsâ, Sîrûs. (1382 hş). *Sebk Şinâsî-i Şi'r*. Tahran: İntişârât-ı Firdevs.
- Şemîsâ, Sîrûs. (1385 hş). *Ferheng-i Telmîhât*. Tahran: Neşr-i Mîtrâ.
- Şemîsâ, Sîrûs. (1386 hş). *Ferheng-i İşârât*, I-II. Tahran: Neşr-i Mîtrâ.
- Yâhakkî, Muhammed Cafer. (1386 hş). *Ferheng-i Esâtîr ve Dâstânvârehâ der Edebiyyât-i Fârsî*. Tahran: Ferheng-i Muâsır.
- Yıldırım, Nimet. (2006). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yiğit, İsmail. (2010). *Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Zerrînkûb, Abdülhuseyn. (1374 hş). *Defter-i Eyyâm*. Tahran: İntişârât-ı İlmî.